

MƏKTƏBƏQƏDƏR UŞAQLARIN TƏRBIYƏSİNDƏ MÜHÜM AMİL

Mövzu aşağıdakı məsələləri əhatə edir: 1) Ailə və onun ictimai-siyasi, fəlsəfi tarixi haqqında qısa məlumat haqqında qısa məlumat; 2) Ailədə uşaqların doğulması və böyüməsi; 3) Ailədə uşaqların ilk tərbiyəsi və bağça dövrünə hazırlanması; 4) Uşaqların bağça dövrü təlim-tərbiyə önəmli problemlərindədir.

1. Ailə və onun ictimai-siyasi, fəlsəfi tarixi haqqında qısa məlumat

Gənc oğlan və qızın həddi bulduğu dövründə sevgi məhəbbət məcarələrindən sonra, onların qarşılıqlı məhəbbəti gənc ailənin təməlini qoyur. Gənc ailənin formalaşması naminə valideynin, ictimaiyyət və dövlətin, digər əlaqədar tərbiyə və nəzarət baxımından ayıq-sayıq olması məqsədə uyğundur. Bu məqsədlə İslamın müqəddəs kitabı "Qurani-Kərim"də də ailə məsələsinə çox ciddi fikir verilir. Təsadüfi deyildir ki, ailədə valideynin rolunun başlıca atribut olduğunu nəzərə çatdıran peyğəmbərimiz Məhəmməd əleyhi salam demişdir: "...Cənnət anaların ayağı altındadır".

Yeri gəlmişkən, ailə qarşısında çox vəzifələr dayanır: sosial-iqtisadi, mənəvi-intellektual, əxlaqi-etik və bioloji-psixoloji amillər və sair elmi-pedaqoji əxlaqi-estetik qaydalar həlledici problemlərdədir.

Ailənin formalaşmasında ailənin aparıcı qüvvəsi qadın və kişidən, daha doğrusu ər və arvad arasında davam edən münasibətlərindən çox şeylər asılıdır. Ailə gənc yaşlarından başlayaraq müəyyən stadiya (dövr) mərhələlərini keçirir: illər ötdükcə, yaş üstünə yaş gəldikcə, fizioloji əlamətlər - qönçə dodaqların, al yavaşca şəffaflığı və bədən quruluşunun dəyişməsi və sair fizioloji əlamətlərin dəyişməsi tələb edir ki, ailə yeni münasibətlərlə qarşılaşsın. Qarşılaşmanın da bir çox problemləri meydana gəlir: övladının böyüməsi, tərbiyəsi, təhsil alması, onların evlənməsi və nəhayət ata və ananın yaşla və qocalılıqla əlaqədar özlərinə qulluq və s. insan sağlamlığı üçün problemlər ailədə meydan oxuyur. Təsadüfi deyildir ki, məşhur rus-sovet yazıçısı N.Ostrovski təsadüfi deməmişdir: "İnsan həyatında ən əziz şey onun həyat tərziyədir. O insana bir dəfə verilir. Ondan elə istifadə etmək lazımdır həyat prosesində əzabverici anları olmasın".

Yuxarıda qeyd edilən anlayış və tövsiyələr ailənin güc strukturunu aparıcı ər və arvadın həmişə marağında və düşüncələrində olur. Bu problemin həllində ər və arvad arasında olan məhəbbət və sevginin mövcud olması vacib şərtədir ki, hər iki tərəfdən estetik görkəm və mədəni rəftar əsas rol oynayır. Birinci növbədə arvad (qadın) hər zaman çalışıb ərinin nəzərini özünə cəlb etməlidir. Burada əsas yeri estetik görkəm əsas rol oynayır. O ərin gözüne pinti, səliqəsiz görünməməli, həmişə öz xarici görünüşünü səliqə-sahmən saxlamalıdır. Belə olan tərzdə ər-arvad arasında sevgi, məhəbbət xüsusi incəliyə, yəni həyat tərzinin yaradılmasına və ər-arvad arasında ye-

Uşaq xəyalların, arzuların ümid tumurcuğu, ailə qalasının misilsiz sevinc qaynağı, cənnətin qoxusunu dünyada yayan yeganə gül, millətin övladı və ilahi əmanətidir.

Azərbaycan xalqının Ümummilliyə Lideri
Heydər SSLİYEV.

ni-yeni xoş münasibətlərin yaranmasına səbəb olur.

Yeri gəlmişkən, ər-arvad arasında konfliktlərin yaranma səbəbini müxəssislər aşağıdakı səbəblərlə izah edirlər: 1) Ər-arvad münasibətlərdə etikanın pozulması, 2) Xəyanət və qısqanclıq, 3) Bioloji uyğunsuzluq, 4) Ər-arvadın birinin və ya hər ikisinin onları əhatə edən adamlarla (qohum, dost, tanış və s.) pis münasibətində olması, 5) Həyata marağın və tələblərin uyğunsuzluğu, 6) Uşağa qarşı pedaqoji mövqeyin müxtəlifliyi, 7) Ər-arvadın birində, bəzən isə hər ikisində şəxsi çatışmazlıqların olması, 8) Valideynlərlə uşaqlar arasında qarşılıqlı anlaşmanın olmaması.

Bu 8 səbəbdən başqa ər-arvad arasında konfliktlər də baş verə bilər. Onlardan qeyd etmək olar: 1) Ailə münasibətlərində hörmət pərdəsinin olmaması. 2) Ər-arvad arasında kin saxlamaq təzahürü, 3) Övladların evlənməsi problemi, 4) Qısqanclıq. Bunların da növləri olur.

Beləliklə, aşağıdakıları yadda saxlamaq vacibdir: 1. Xüsusilə uşaqların və başqalarının yanında ər-arvad bir-birini tənqid etməməlidir. Bu yalnız ikilikdə ola bilər. 2. Ər-arvad bir-birini qiymətləndirməyi bacarmalıdır. 3. Ər-arvad bir-birinə qarşı çox diqqətli olmalıdır. 4. Ər-arvad bir-birinə qarşı nəzakətli olmalıdır. 5. Ər-arvad arasında münasibət, təmas, əlaqə çox sıx və fasiləsiz olmalıdır. 6. Ər-arvad münasibətlərində yaxşını yadda saxlamalı, yəni pis unutmalıdır. 7. Ər-arvad bir-birini qorumalıdır (xəstəliklərdən, konfliktlərdən, zərərli adətlərdən və s. Bu haqda atalar sözü də var: "Birinci dövlət sağlamlıqdır, ikinci xoşbəxt ailə".

Qeyd etmək lazımdır ki, bütün canlılar, nəsli davam etdirmək üçün özlərinə müvafiq tay taparaq müvəqqəti və ya daimi ailə yaradırlar. Bəzi ali heyvanlarda, insanlarda bu ailə forması adətən, daimi olur. Burada,

yəni ailənin formalaşmasında və inkişafında iki canlı arasında izdivac əsas şərtədir. Bu amil insanın da cinsi əlaqəyə gətirib çıxarır ki, onun son həddi və məqsədi ailənin uşaq gətirməyi, yaranan uşağın maddi və fiziki inkişafının tələblərini, əxlaqi keyfiyyətlərini nəzarətə alıb qayğı göstərmək başlıca vəzifədir. Bu vəzifə ailənin qurulmasında və onun möhkəmlənməsində və daimiliyində başlıca rol oynayır.

Yeri gəlmişkən, yuxarıda qeyd edilən izdivacın ailə quruluşunda təməl daşı olsa da, bu əxlaqsızlığa və çox arvadlıqlara da tarixən yol açmışdır. Bu həm də cəmiyyətdə süni olaraq yaranan var-dövlət və istehsal münasibətlərindən də irəli gəlmişdir. Məsələn, islam aləmində müharibələr nəticəsində həlak olmuş kişilərin qadınlarını mühafizə və maddi təminatı üçün Məhəmməd peyğəmbər sağ qalmış kişilərə müraciət edərək demişdir: "Onlardan özünüze iki, üç və ya dördünü götürün".

Tarixi inkişaf dövründə ailə quruluşunda böyük dəyişiklər olmuşdur. Poliqamiyadan (çoxarvadlılıq) monogamiyaya (təkarvadlılıq) keçməyi F.Engels böyük əxlaqi proqres kimi xarakterinə etmişdir. Nigah yalnız ikitərəfli sevgi nəticəsində baş verməlidir. Yalnız qarşılıqlı sevgi, möhkəm ailə qurmanq və uşaq böyüdü tərbiyə etməyə imkan yaradır.

2. Ailədə uşaqların doğulması və böyüməsi

Həyat təcrübəsindən məlumdur ki, həyata ayaq qoyan uşağın uşaqlıq və yeniyetməlik illərində fizioloji-bioloji inkişafın ilk anlarında onun hansı cinsə mənsub olduğu müəyyənləşir və o həmin cinsə müvafiq şəkildə tərbiyə olunaraq bir şəxsiyyət kimi formalaşır.

Uşaqlara sevgi, qayğıkeşlik hissələri insanı bütün ömür boyu müşayiət edir. Uşaqlara valideyn qayğısı heç kimi təcübləndirmir. Ailədə

uşaqların olmaması ata və ananın daimi olaraq əsəbilərini pozan bir amilə çevrilir. Ailədə uşaqların olması normal qaydadır. Valideyn üçün uşağın olması tarixən labüd qaydaya çevrilmişdir.

Yeri gəlmişkən, uşağın ailədə olmasının mənfi və müsbət cəhətləri də olur. Mənbələrin birində deyilir: "Birincisi, uşaqlar ona görə lazımdır ki, ailə möhkəm, şən və mükəmməl olsun. Başqa sözlə, uşaqlar ailə həyatına ahəngdarlıq verirlər. İkincisi, uşaqlar valideynlərin tərbiyəçi kimi atalıq və analıq imkanlarının meydana çıxmasına səbəb olurlar. Uşaqlar elə bir obyektədir ki, valideynlər özlərinin meydana çıxmasına səbəb olurlar. Uşaqlar elə bir obyektədir ki, valideynlər özlərinin ən yaxşı xüsusiyyətlərini onlarda davam etdirə bilərlər. Üçüncüsü, çox uşaqlı ailədə valideynlər qocalıq dövründə tək-tənha qalmaqdan qorxmurlar. Nəhayət, bir neçə uşağı olan ailələrdə nəsli düzgün tərbiyəsi daha yaxşı həyata keçirilir. Bu dörd müsbət cəhətlə yanaşı, iki mənfi cəhət də göstərmək lazımdır. Uşaqlar valideynlərini ailə qayğıları ilə yükləyib, onları şəxsi, ictimai və mədəni həyatdan, dostlardan, tanışlardan və s. tam və ya müəyyən dərəcədə ayırır; ailədə uşaqların olması və bununla əlaqədar məişətdə maddi çətinliklərin yaranması da ailədə münasibətlərin gərginləşməsinə səbəb ola bilər". (Ailənin intim dünyası. B., 2009-cu il, səh.63-64).

Ailənin təməlini möhkəmləndirən ən mühüm cəhətlərdən biri ailədə uşaqların olmasıdır. Uşaqlar nə qədər çox olarsa, ailə bir o qədər möhkəmlənir və boşanmalar az olur. Ailədə uşaqların tərbiyəsi ər-arvad qarşısında ümumi problemlər qoyur ki, bu da ər və arvadın ailə həyatında birgə fəaliyyət göstərməsinə möhkəm əlaqə yaratmasına, qarşılıqlı məhəbbətin yaranmasına və möhkəmlənməsinə səbəb olur. Müxtəlif yaşlı uşaqlara malik olan ailələrin problemləri daha da genişlənir, qayğının çox olması (məktəb, uşaq bağçası, körpələr evi və s.) müxtəlif tələblər yaradır. Ailə problemlərinin çox hissəsi uşaqlarla əlaqədardır. Bütün bunlar isə ər-arvadın istək və arzuların birləşdirib xoşbəxt ailə formalaşdırır.

(Davamı var)

Yusif QAZIYEV,
pedaqoji elmlər doktoru,
Əməkdar müəllim